

Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ενημερωτικό Δελτίο 9/2016

ΟΜΑΔΑ
ΑΝΑΛΥΣΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

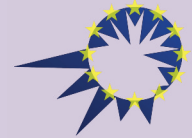
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

Η ανταποδοτικότητα των συντάξεων στην Ελλάδα

Χρύσα Λεβέντη & Μάνος Ματσαγγάνης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΡΙΤΙΚΗ

Η εργασία αυτή¹ εξετάζει ένα κρίσιμο ζήτημα δημόσιας πολιτικής: Οι συντάξεις που εισπράττουν οι σημερινοί συνταξιούχοι έχουν «πληρωθεί» από τις εισφορές που είχαν καταβάλει όσο εργάζονταν οι ίδιοι οι ασφαλισμένοι (και οι εργοδότες τους); Σε ποιο ακριβώς βαθμό; Είναι «υπερ-ανταποδοτικές» (δηλ. υψηλότερες από ό,τι αντιστοιχεί στις εισφορές που καταβλήθηκαν); Ή είναι, αντίθετα, «υπο-ανταποδοτικές» (δηλ. χαμηλότερες από τις εισφορές). Πώς διαφέρει ο βαθμός ανταποδοτικότητας μεταξύ συνταξιούχων; Απαντάμε στα ερωτήματα αυτά αναλύοντας ένα δείγμα 4.599 ασφαλισμένων που συνταξιοδοτήθηκαν από το ΙΚΑ το 2008. Επί πλέον, συγκρίνουμε μερικές αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις ασφαλισμένων με τις αντίστοιχες άλλων ταμείων. Ελλείπει λεπτομερών στοιχείων, χρησιμοποιούμε εύλογες υποθέσεις ώστε να ανασυστήσουμε το ασφαλιστικό ιστορικό κάθε συνταξιούχου. Στη συνέχεια, υπολογίζουμε την «πλήρως ανταποδοτική» σύνταξη που θα προέκυπτε εάν οι ασφαλισμένοι είχαν καταθέσει τις εισφορές (τις δικές τους και των εργοδοτών τους) όχι στο ταμείο κοινωνικής ασφάλισης στο οποίο ανήκουν αλλά σε κάποιο ιδιωτικό κεφαλαιοποιητικό πρόγραμμα που εξασφάλιζε αποδόσεις παρόμοιες με εκείνες των χρηματαγορών. Οι εκτιμήσεις μας αποδεικνύουν ότι η πλειονότητα των σημερινών συνταξιούχων εισπράττει συντάξεις σημαντικά υψηλότερες από το πλήρως ανταποδοτικό ποσό που αντιστοιχεί στις εισφορές τους. Μάλιστα, η (υποδηλούμενη) επιδότηση – πάνω και πέρα από το πλήρως ανταποδοτικό ποσό – είναι πολύ μεγαλύτερη για τους υψηλοσυνταξιούχους από ό,τι για τους χαμηλοσυνταξιούχους. Οι σημαντικές περιεκτές των τελευταίων ετών περιόρισαν την υπερ-ανταποδοτικότητα των συντάξεων (χωρίς να την εξαλείψουν), ενώ επίσης εξίσωσαν σε μεγάλο βαθμό την κατανομή της επιδότησης ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες συνταξιούχων. Καταλήγοντας, η εργασία μας εξετάζει τη σημασία των ευρημάτων αυτών για τον σχεδιασμό ενός δίκαιου και βιώσιμου συστήματος συντάξεων για τους μελλοντικούς συνταξιούχους, καθώς και για την κατανομή του κόστους μετάβασης σε ένα τέτοιο σύστημα ανάμεσα στους σημερινούς και στους μελλοντικούς συνταξιούχους.

Ανταποδοτικότητα

Η αποστολή ενός συστήματος συντάξεων είναι διπλή. Από τη μια, στοχεύει στην εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης σε όλους τους ηλικιωμένους. Από την άλλη, επιδιώκει την καταβολή ανταποδοτικών παροχών προς τους συνταξιούχους, ώστε να τους αποζημιώσει για τις εισφορές που είχαν καταβάλει ως εργαζόμενοι, και να διατηρήσει το βιοτικό επίπεδο που απολάμβαναν προτού συνταξιοδοτηθούν.

Το σύστημα συντάξεων στην Ελλάδα είναι «διανεμητικό»²: σύμφωνα με τους κανόνες του (άγραφου) κοινωνικού συμβολαίου, οι συντάξεις της μιας γενιάς πληρώνονται από τις εισφορές της επόμενης. Όμως, το πώς ακριβώς συνδέονται οι συντάξεις που εισπράττουν οι συνταξιούχοι με τις εισφορές που είχαν καταβάλει (οι ίδιοι και οι εργοδότες τους) ως εργαζόμενοι είναι κρίσιμο ζήτημα. Εάν οι (δια βίου) συνταξιοδοτικές παροχές αντιστοιχούν ακριβώς στις (δια βίου) εισφορές, τότε η σύνταξη είναι *πλήρως ανταποδοτική*, εφάμιλλη με αυτή που θα προσέφερε ένα ιδιωτικό κεφαλαιοποιητικό σύστημα συντάξεων. Σε αντίθετη περίπτωση,

1. Η εργασία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στα αποτελέσματα της διδακτορικής διατριβής της Χ. Λεβέντη (2015), καθώς και στην έρευνα που παρουσιάσαμε πρόσφατα σε διεθνές συνέδριο – βλ. [Leventi & Matsaganis](#) (2015).

2. Πρόκειται για μετάφραση του γαλλικού όρου «*par répartition*».

έχουμε μεταβίβαση εισοδήματος από το κοινωνικό σύνολο προς τον συνταξιούχο (ή το αντίστροφο).

Εάν οι συντάξεις της σημερινής γενιάς συνταξιούχων ισούνται με τις εισφορές που είχαν καταβάλει, η περικοπή τους συνιστά αθέτηση του κοινωνικού συμβολαίου. Αντίθετα, εάν οι σημερινές συντάξεις υπερβαίνουν συστηματικά τις καταβληθείσες εισφορές (εάν δηλ. είναι υπερ-ανταποδοτικές), η διαφορά θα πρέπει να καλυφθεί από φόρους και εισφορές που επιβαρύνουν τη σημερινή και τις επόμενες γενιές εργαζομένων, των οποίων οι συντάξεις θα είναι αναπόφευκτα υπο-ανταποδοτικές. Και αυτό ισodυναμεί με αθέτηση του κοινωνικού συμβολαίου, αυτή τη φορά σε βάρος μελλοντικών γενεών.

Επί πλέον, ακόμα και όταν η καθαρή εισοδηματική μεταβίβαση από γενιά σε γενιά είναι μηδενική στο σύνολό της, αυτό δεν αποκλείει την ταυτόχρονη ύπαρξη θετικών και αρνητικών μεταβιβάσεων μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών συνταξιούχων. Οι μεταβιβάσεις αυτές μπορεί να είναι συμβατές με τους στόχους της δημόσιας πολιτικής, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της ενίσχυσης όσων ηλικιωμένων δεν μπόρεσαν να συσσωρεύσουν εισφορές ικανές να τους εξασφαλίσουν ένα βασικό εισόδημα προστασίας από τη φτώχεια. Αντίθετα, όταν οι εισοδηματικές μεταβιβάσεις γίνονται από τις χαμηλές και τις μεσαίες συντάξεις προς τις υψηλές, τότε το συνταξιοδοτικό σύστημα καταλήγει να αναπαράγει και να επιδεινώνει τις κοινωνικές ανισότητες.

Καθώς γράφονται αυτές οι γραμμές (Απρίλιος 2016), το «ασφαλιστικό» βρίσκεται ξανά στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης στην Ελλάδα. Το Μνημόνιο Συνεννόησης που υπέγραψε η κυβέρνηση (Αύγουστος 2015) προβλέπει μεταρρύθμιση των συντάξεων για τον περιορισμό της δημόσιας δαπάνης. Η κυβέρνηση έχει καταθέσει (Ιανουάριος 2016) [Προσχέδιο Νόμου](#), το οποίο έχει δεσμευτεί να φέρει (ενδεχομένως τροποποιημένο) σύντομα στη Βουλή. Σύμφωνα με τις προτάσεις της κυβέρνησης, οι συντάξεις των ήδη συνταξιούχων θα διατηρηθούν στο σημερινό ύψος τους έως το 2018, ενώ οι συντάξεις όσων βγαίνουν στη σύνταξη από τώρα και στο εξής θα είναι σημαντικά χαμηλότερες.

Είναι προφανές ότι το πρόβλημα του σχεδιασμού ενός δίκαιου και βιώσιμου συστήματος συντάξεων (για τους μελλοντικούς συνταξιούχους), καθώς και της κατανομής του κόστους μετάβασης σε ένα τέτοιο σύστημα ανάμεσα στους σημερινούς και στους μελλοντικούς συνταξιούχους, είναι στενά συνυφασμένο με το ζήτημα της ανταποδοτικότητας των συντάξεων. Η εμπειρική τεκμηρίωση της υπόθεσης ότι οι σημερινοί κανόνες του συνταξιοδοτικού συστήματος ευνοούν υπερβολικά τους ήδη συνταξιούχους, υποσκάπτοντας την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και θέτοντας σε κίνδυνο το κοινωνικό συμβόλαιο, θα ενίσχυε την άποψη που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης και υπέρ της (πρόσθετης) συμμετοχής των ήδη συνταξιούχων στο κόστος μετάβασης από το παλιό στο νέο σύστημα. Σε αντίθετη περίπτωση, η διαπίστωση ότι οι σημερινές συντάξεις (ιδίως μετά τις περικοπές των τε-

λευταίων ετών) δεν είναι υπερ-ανταποδοτικές, θα καθιστούσε αμφίβολη τη νομιμοποίηση μιας τέτοιας μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, ενώ θα συνηγορούσε υπέρ της κυβερνητικής πρότασης για απαλλαγή των ήδη συνταξιούχων από πρόσθετα βάρη.

Η εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στη συζήτηση για το ασφαλιστικό ρίχνοντας φως στο ακανθώδες ζήτημα της ανταποδοτικότητας των σημερινών συντάξεων.

Μεθοδολογία

Εκτιμάμε το βαθμό ανταποδοτικότητας των συντάξεων υπολογίζοντας την παρούσα αξία των δια βίου εισφορών που κατέβαλαν³ οι ασφαλισμένοι, και συγκρίνοντας την με την παρούσα αξία των δια βίου συνταξιοδοτικών παροχών που πρόκειται να λάβουν. Ο υπολογισμός μπορεί να γίνει είτε για κάποιους υποθετικούς τύπους ασφαλισμένων, είτε αναλύοντας πραγματικά δεδομένα.

Στην εργασία αυτή αναλύουμε αντιπροσωπευτικό δείγμα 13,3% των συνταξιοδοτούμενων με κύρια σύνταξη γήρατος ΙΚΑ το 2008 (4.599 από 34.487 άτομα) και 15 τουλάχιστον χρόνια ασφάλισης. Το δείγμα περιέχει δεδομένα για το φύλο και την ηλικία των ασφαλισμένων, τα χρόνια ασφάλισης, την ασφαλιστική κλάση, τη νομική βάση συνταξιοδότησης, το εάν ανήκαν ή όχι στα λεγόμενα «βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα», καθώς και το ποσό της σύνταξης το 2008. Σύμφωνα με τα δεδομένα του δείγματος, η μέση ηλικία συνταξιοδότησης (το 2008) ήταν 60,8 και 58,4 έτη, η μέση διάρκεια ασφάλισης ήταν 27.8 και 22.0 έτη, ενώ οι τελευταίες συντάξιμες αποδοχές (το 2007) ήταν €1.595 και €1.276 το μήνα (για τους άνδρες και τις γυναίκες αντιστοίχως).

Το πρόβλημα με τα δεδομένα του ΙΚΑ είναι ότι δεν παρέχουν πληροφορίες για τις εισφορές των ασφαλισμένων στο παρελθόν. Ανασυστήσαμε (κατά προσέγγιση) το ασφαλιστικό ιστορικό τους σύμφωνα με την εξής μεθοδολογία. Κατ' αρχάς, γνωρίζοντας την ασφαλιστική κλάση⁴ κάθε ασφαλισμένου, προσδιορίσαμε τις συντάξιμες αποδοχές του 2007. Ύστερα πήγαμε πίσω στο χρόνο (φθάνοντας έως το 1960), υποθέτοντας ότι οι ετήσιες αποδοχές εξελίσσονταν σύμφωνα με το ποσοστό μεταβολής των κατώτατων αμοιβών που προέβλεπαν οι εκάστοτε Γενικές Συλλογικές

3. Επειδή ο εργαζόμενος προσφέρει εργασία με γνώμονα τις καθαρές αποδοχές, ενώ ο εργοδότης ζητά εργασία με γνώμονα το (μισθολογικό και μη) κόστος εργασίας, δεν κάνουμε διάκριση μεταξύ εισφορών ασφαλισμένου και εργοδότη: σημασία έχει το συνολικό ύψος των εισφορών, όχι το πώς κατανέμονται μεταξύ των δύο μερών. Στο κείμενο, «καταβληθείσες εισφορές» σημαίνει πάντοτε «εισφορές που καταβλήθηκαν από τον ίδιο τον ασφαλισμένο και τον εργοδότη του» (εάν έχει).
4. Η ασφαλιστική κλάση είναι προσέγγιση των αποδοχών του ασφαλισμένου. Συγκεκριμένα, οι συντάξιμες αποδοχές των καλύτερων 5 ετών της τελευταίας δεκαετίας παράγουν ένα τεκμαρτό ημερομίσθιο, το οποίο κατατάσσει τον κάθε ασφαλισμένο σε μία από τις 28 ασφαλιστικές κλάσεις του ΙΚΑ.

Συμβάσεις Εργασίας. Στη συνέχεια υπολογίσαμε εύκολα τις εισφορές για κύρια σύνταξη, εφαρμόζοντας τα ποσοστά που ίσχυαν κάθε φορά για το ΙΚΑ.

Πώς εκτιμήσαμε την παρούσα αξία (τη στιγμή της συνταξιοδότησης) των εισφορών που έχουν καταβληθεί διά βίου; Ο υπολογισμός προϋποθέτει τον καθορισμό ενός (υποθετικού) ποσοστού απόδοσης των εισφορών που εξασφαλίζει πλήρη ανταποδοτικότητα. Εξετάσαμε διάφορες επιλογές.

Μια πρώτη δυνατότητα θα ήταν να χρησιμοποιήσουμε το δείκτη τιμών του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών. Όμως, για διάφορους λόγους αυτό δεν θα ήταν καλή ιδέα. Αφενός, δεν διαθέτουμε τιμές του δείκτη πριν από το 1973. Αφετέρου, οι κλυδωνισμοί των χρηματιστηρίων καθιστούν επισφαλής την επένδυση των εισφορών σε μετοχές. Πράγματι, ακριβώς επειδή οι ασφαλισμένοι προσδοκούν ασφαλείς αποδόσεις στις εισφορές τους, οι επενδυτικές αποφάσεις των ασφαλιστικών ταμείων είναι συνήθως συντηρητικές, ενώ στις περισσότερες χώρες η σχετική νομοθεσία θέτει όρια στο ποσοστό του χαρτοφυλακίου τους το οποίο μπορεί να αφορά μετοχές.

Μια εναλλακτική επιλογή θα ήταν να θεωρήσουμε ότι στο (υποθετικό) σενάριο οι εισφορές επενδύονταν σε κρατικά ομόλογα. Γενικά, στη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε (1960-2007), οι τίτλοι αυτοί θεωρούνταν χαμηλής αλλά ασφαλούς⁵ απόδοσης, τουλάχιστον υψηλότερης από τον πληθωρισμό με εξαίρεση τις υποπεριόδους 1973-1986 και 2002-2006. Ενδεικτικά, η επένδυση το 1960 ποσού €100 (δηλ. του αντίστοιχου σε δραχμές) σε κρατικά ομόλογα 12μηνης διάρκειας, συμπεριλαμβανομένης της επανεπένδυσης του κεφαλαίου μαζί με τους τόκους κάθε χρόνο εφεξής, θα σχημάτιζε κεφάλαιο αξίας €10.404 το 2007 (το τελευταίο πλήρες έτος κατά το οποίο κατέβαλαν εισφορές όσοι συνταξιοδοτήθηκαν το 2008).

Μια τρίτη λύση θα ήταν να υποθέσουμε απλώς ένα σταθερό ποσοστό απόδοσης ως βάση σύγκρισης για τον έλεγχο της ανταποδοτικότητας. Για παράδειγμα, συχνά στη βιβλιογραφία⁶ χρησιμοποιείται πραγματικό ποσοστό απόδοσης 2%. Η επιλογή αυτή προσφέρει υψηλότερες αποδόσεις στη συνολική διάρκεια της περιόδου 1960-2007. Η επένδυση το 1960 ποσού €100 με σταθερή εγγυημένη απόδοση 2% πάνω από τον πληθωρισμό θα σχημάτιζε κεφάλαιο αξίας €18.905 το 2007. Αυτή ήταν η λύση που επιλέξαμε.

5. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επένδυση των εισφορών σε κρατικά ομόλογα, παρότι ασφαλέστερη από ό,τι σε μετοχές, δεν είναι εντελώς απαλλαγμένη από κινδύνους. Η ρύθμιση του ελληνικού χρέους τον Φεβρουάριο 2012 μείωσε («κούρεψε») κατά 53,5% την αξία των κρατικών ομολόγων που κρατούσαν ιδιώτες, μεταξύ των οποίων και συνταξιοδοτικά ταμεία, ελληνικά και ξένα.
6. Βλ. για παράδειγμα Burkhauser & Warlick (1981) και Mylonas & de la Maisonneuve (1999).

Έχοντας εκτιμήσει την αξία των διά βίου εισφορών, κάνουμε το ίδιο με τις συντάξεις. Κατ' αρχάς, υπολογίσαμε τη μέση διάρκεια της περιόδου εισπράξης της σύνταξης, σύμφωνα με το προσδόκιμο επιβίωσης κάθε ασφαλισμένου του δείγματός μας κατά τη στιγμή της συνταξιοδότησης, με βάση τους σχετικούς πίνακες της ΕΛΣΤατ, ανάλογα με την ηλικία, χωριστά για άνδρες και γυναίκες. Στη συνέχεια, υπολογίσαμε την παρούσα αξία της χρηματοροής μηνιαίων συντάξεων που προβλέπεται να εισπραχθούν σε βάθος χρόνου, υιοθετώντας συντελεστή προεξόφλησης 2% (πραγματικές τιμές).

Τέλος, επαναλάβουμε την ίδια άσκηση λαμβάνοντας υπόψη τις περικοπές στο πλαίσιο των μέτρων λιτότητας της περιόδου 2010-2013 (όπως καταγράφονται στον Πίνακα Π.1 του Παραρτήματος), με σκοπό να εκτιμήσουμε την επίδραση των περικοπών στο βαθμό ανταποδοτικότητας των συντάξεων. Στο δείγμα των 4.599 ατόμων που συνταξιοδοτήθηκαν λόγω γήρατος από το ΙΚΑ το 2008, η αξία των συντάξεων μειώθηκε κατά 17,6% κατά μέσο όρο, ενώ το μέγεθος των περικοπών κυμάνθηκε από 14,3% στις χαμηλές συντάξεις (λόγω της κατάργησης της 13^{ης} και της 14^{ης} σύνταξης το 2010) έως 40,2% στις υψηλές συντάξεις.

Αποτελέσματα

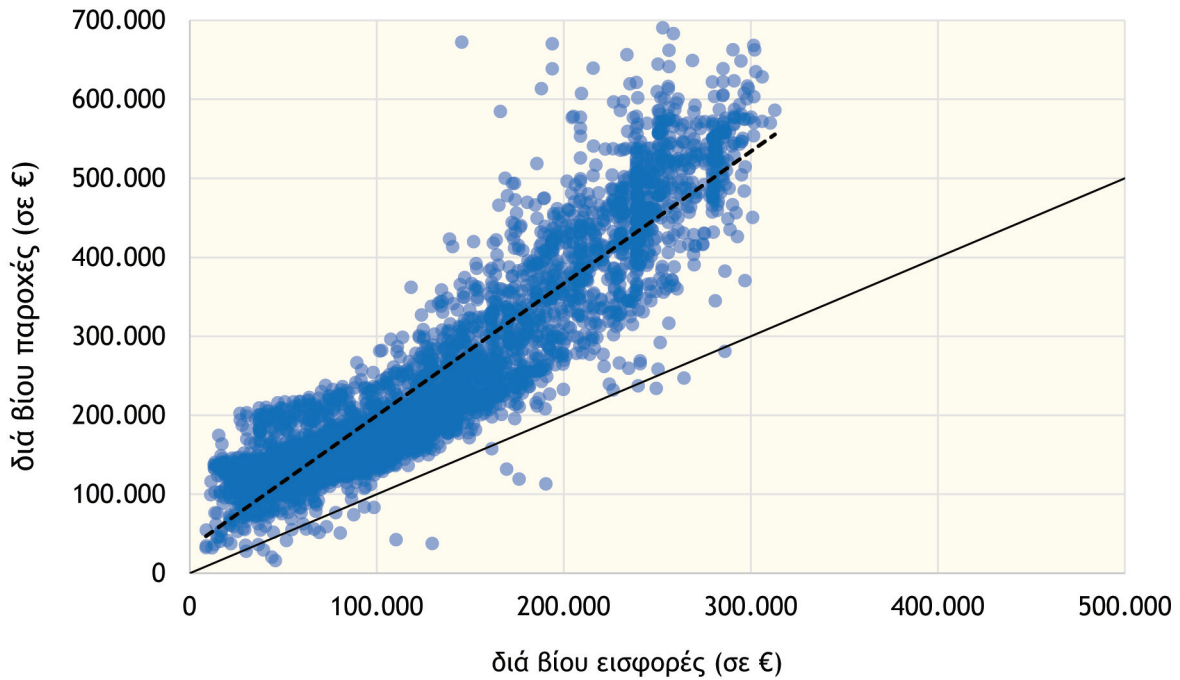
Πώς συγκρίνονται οι διά βίου εισφορές των ασφαλισμένων του δείγματος με τις διά βίου συντάξεις τους, πριν και μετά τις περικοπές της περιόδου 2010-2013; Η απάντηση δίνεται στα Διαγράμματα 1 και 2.

Το Διάγραμμα 1 δείχνει ότι η διά βίου αξία των συντάξεων που χορηγήθηκαν το 2008 στη συντριπτική πλειονότητα (συγκεκριμένα το 99,5%) όσων συνταξιοδοτήθηκαν λόγω γήρατος από το ΙΚΑ ήταν υψηλότερη από το ανταποδοτικό ποσό που αντιστοιχούσε στη συσσωρευμένη αξία των εισφορών που είχαν καταβληθεί. Η μέση αξία της (υποδηλούμενης) επιδότησης –πάνω και πέρα από το πλήρως ανταποδοτικό ποσό– εκτιμάται κατά μέσο όρο σε 48,8% των διά βίου παροχών σύνταξης, δηλ. €123.932 ανά συνταξιούχο (σε τιμές 2015).

Το Διάγραμμα 2 δείχνει ότι οι (σημαντικές) περικοπές της περιόδου 2010-2013 περιόρισαν κάπως την υπερ-ανταποδοτικότητα των συντάξεων, χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να την εξαλείψουν. Συγκεκριμένα, μετά τις περικοπές, το 98,5% όσων συνταξιοδοτήθηκαν λόγω γήρατος από το ΙΚΑ το 2008 λαμβάνει σύνταξη υψηλότερη από το ανταποδοτικό ποσό (έναντι 99,5%). Οι περικοπές μείωσαν την αξία της διά βίου επιδότησης σχεδόν στο μισό, σε €63.601 (σε τιμές 2015) κατά μέσο όρο, ποσό που αντιστοιχεί σε 35,0% των δια βίου παροχών σύνταξης.

Πώς διαφέρει ο βαθμός υπερ-ανταποδοτικότητας ανά κατηγορία; Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει την αξία της διά βίου επιδότησης από το κοινωνικό σύνολο προς κάθε συνταξιούχο.

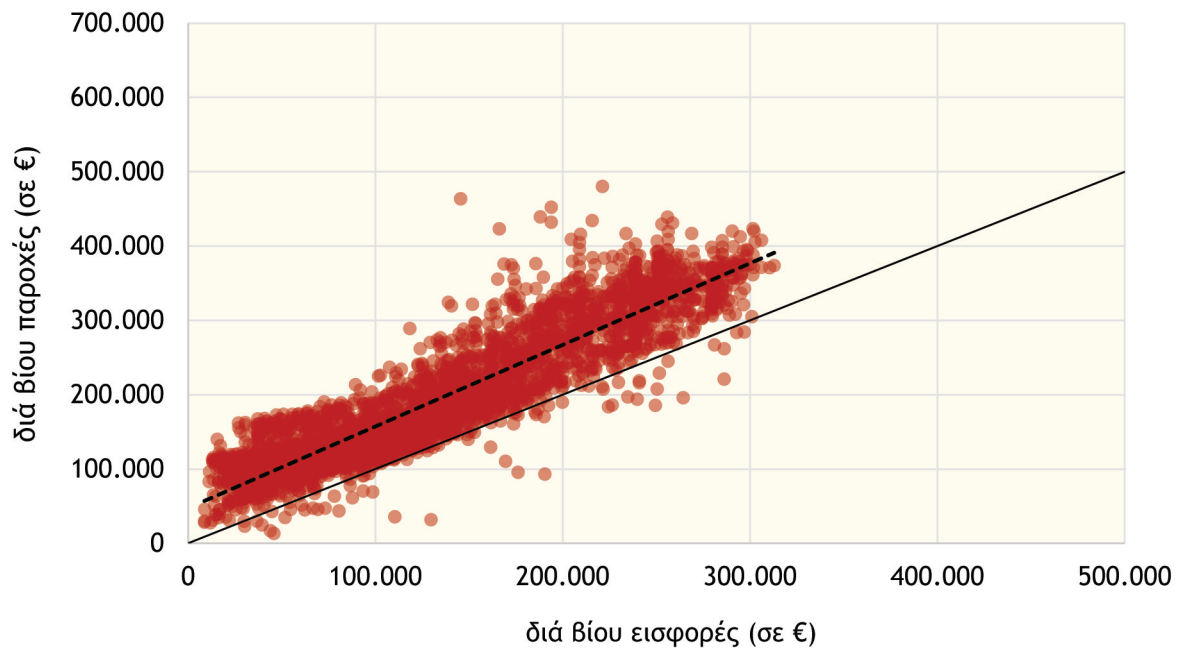
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Διά βίου εισφορές και διά βίου συντάξεις ΙΚΑ πριν τις περικοπές

Σημειώσεις: Κάθε κουκκίδα αντιστοιχεί σε μια από τις παρατηρήσεις του δείγματος 4.599 ατόμων που συνταξιοδοτήθηκαν λόγω γήρατος από το ΙΚΑ το 2008. Οι διά βίου συντάξεις έχουν υπολογιστεί προ των περικοπών της περιόδου 2010-2013. Κουκκίδες πάνω από τη διαγώνιο αντιστοιχούν σε υπερ-ανταποδοτικές συντάξεις (διά βίου συνταξιοδοτικές παροχές υψηλότερες από τις διά βίου εισφορές). Κουκκίδες κάτω από τη διαγώνιο αντιστοιχούν σε υπο-ανταποδοτικές συντάξεις (διά βίου συνταξιοδοτικές παροχές χαμηλότερες από τις διά βίου εισφορές). Η διακεκομμένη γραμμή αντιστοιχεί στη «γραμμή παλινδρόμησης» που συνοψίζει καλύτερα τη σχέση διά βίου εισφορών και παροχών (συντελεστής παλινδρόμησης: $R^2 = 0,85$).

Πηγές: Λεβέντη (2015), [Leventi & Matsaganis \(2015\)](#). Δεδομένα ΙΚΑ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Διά βίου εισφορές και διά βίου συντάξεις ΙΚΑ μετά τις περικοπές

Σημειώσεις: Κάθε κουκκίδα αντιστοιχεί σε μια από τις παρατηρήσεις του δείγματος 4.599 ατόμων που συνταξιοδοτήθηκαν λόγω γήρατος από το ΙΚΑ το 2008. Οι διά βίου συντάξεις έχουν υπολογιστεί ενσωματώνοντας τις περικοπές της περιόδου 2010-2013. Κουκκίδες πάνω από τη διαγώνιο αντιστοιχούν σε υπερ-ανταποδοτικές συντάξεις (διά βίου συνταξιοδοτικές παροχές υψηλότερες από τις διά βίου εισφορές). Κουκκίδες κάτω από τη διαγώνιο αντιστοιχούν σε υπο-ανταποδοτικές συντάξεις (διά βίου συνταξιοδοτικές παροχές χαμηλότερες από τις διά βίου εισφορές). Η διακεκομμένη γραμμή αντιστοιχεί στη «γραμμή παλινδρόμησης» που συνοψίζει καλύτερα τη σχέση διά βίου εισφορών και παροχών (συντελεστής παλινδρόμησης: $R^2 = 0,86$).

Πηγές: Λεβέντη (2015), [Leventi & Matsaganis \(2015\)](#). Δεδομένα ΙΚΑ.

Φαίνεται καθαρά ότι η δομή της επιδότησης είναι «αντίστροφα προοδευτική», δηλ. ευνοεί τους πλούσιους περισσότερο από ό,τι τους φτωχούς. Η δομή αυτή περιορίστηκε αλλά δεν εξαλείφθηκε μετά τις περικοπές της περιόδου 2010-2013. Συγκεκριμένα, ενώ προ των περικοπών η μέση διά βίου επιδότηση για τις υψηλές συντάξεις ήταν υπερτριπλάσια από ό,τι για τις χαμηλές, μετά τις περικοπές είναι «μόνο» 64% υψηλότερη.

Εν μέρει, η αντίστροφη προοδευτικότητα της επιδότησης στις συντάξεις οφείλεται στη δυσανάλογη «πριμοδότηση» των συνταξιούχων με 30 ή περισσότερα έτη ασφάλισης, ιδίως προ των περικοπών. Ωστόσο, άλλοι κανόνες του συστήματος ευνοούν αντίθετα την πρόωρη απόσυρση από την εργασία, όπως άλλωστε δείχνει το γεγονός ότι η επιδότηση των συντάξεων –πάνω και πέρα από το πλήρως ανταποδοτικό ποσό– μεγιστοποιείται στην κατηγορία όσων συνταξιοδοτήθηκαν σε νεαρή ηλικία (έως 54 ετών), ενώ βαίνει μειούμενη καθώς αυξάνεται η ηλικία συνταξιοδότησης. Μάλιστα, οι περικοπές μείωσαν περισσότερο τη διά βίου αξία της επιδότησης όσων το 2008 συνταξιοδοτήθηκαν σε ηλικία 65 ετών και πάνω (49% κατά μέσο όρο), από ό,τι εκεί-

νων που συνταξιοδοτήθηκαν σε ηλικία έως 54 ετών (39% κατά μέσο όρο).

Κατά τα άλλα, οι περικοπές μείωσαν λιγότερο τις συντάξεις των γυναικών από ό,τι των ανδρών, και πολύ λιγότερο από το μέσο όρο τις συντάξεις των μητέρων ανηλίκων (οι οποίες εξακολουθούν να δικαιούνται πρόωρης συνταξιοδότησης). Ως συνέπεια αυτού, η διά βίου αξία της επιδότησης έγινε 74% υψηλότερη για τις μητέρες ανηλίκων από ό,τι για το σύνολο των συνταξιούχων ΙΚΑ του 2008 (από 36% προ των περικοπών).

Άλλα ταμεία

Τα δεδομένα του δείγματος αφορούν το ΙΚΑ. Τι ισχύει στα άλλα ταμεία;

Παρά τις προσπάθειές μας, δεν καταφέραμε να αποκτήσουμε πρόσβαση στα δεδομένα άλλων ταμείων. Ως υποκατάστατο της ανάλυσής μας για το ΙΚΑ, εκτιμήσαμε τις διά βίου εισφορές και

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι
Αξία διά βίου επιδότησης ανά κατηγορία (σε τιμές 2015)

	πριν τις περικοπές (€)	μετά τις περικοπές (€)	αριθμός περιπτώσεων (%)
μηνιαία σύνταξη (2015)			
έως €500	79.572	55.973	19,7
€501-€600	88.468	58.534	22,9
€601-€900	85.556	46.654	22,7
€901-€1.300	147.910	74.095	18,4
πάνω από €1.300	253.354	91.582	16,3
φύλο			
άνδρες	126.429	55.296	56,5
γυναίκες	120.689	74.394	43,5
ηλικία συνταξιοδότησης			
έως 54	199.128	121.374	7,7
55-59	147.383	73.253	38,5
60-64	106.168	53.225	40,8
65 και πάνω	66.124	33.615	13,1
έτη ασφάλισης			
15	81.703	58.931	11,9
16-20	90.146	60.920	23,0
21-25	90.341	53.087	17,5
25-30	104.846	53.180	14,5
31-35	163.694	70.386	18,7
36 και πάνω	220.735	86.063	14,5
μητέρες ανηλίκων	168.528	110.877	6,5
σύνολο	123.932	63.601	100,0

Πηγή: Δεδομένα δείγματος 4.599 ατόμων που συνταξιοδοτήθηκαν λόγω γήρατος από το ΙΚΑ το 2008.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Αξία διά βίου επιδότησης ανά ταμείο ασφάλισης (μετά τις περικοπές)

	περίπτωση Α (άνδρας, 65 ετών, 15 έτη εισφορών)	περίπτωση Β (γυναίκα, 65 ετών, 15 έτη εισφορών)	περίπτωση Γ (μητέρα ανηλίκων, 50 ετών, 25 έτη εισφορών)	περίπτωση Δ (γυναίκα, 60 ετών, 25 έτη εισφορών)
ταμείο ασφάλισης				
ΙΚΑ	30.476	41.695	27.522	16.445
Δημόσιο	30.973	40.224	136.131	85.234
ΔΕΗ	38.605	48.361	94.513	45.237
ΟΑΕΕ	57.582	67.017
ΤΣΑΥ	96.419	113.001
ΟΓΑ	81.360	90.057

Σημειώσεις: Συνταξιοδοτηθέντες το 2008 με συντάξιμες αποδοχές ίσες με το διπλάσιο του κατώτατου μισθού (€1.316 το μήνα το 2007). Όλα τα μεγέθη είναι ευρώ σε τιμές 2015. Οι ασφαλισμένοι του ΟΑΕΕ θεωρείται ότι ανήκαν στις κατηγορίες Δ έως Η, ενώ του ΟΓΑ στην κατηγορία Ι της κύριας ασφάλισης και στην κλάση Α της πρόσθετης ασφάλισης.

συντάξεις ορισμένων υποθετικών περιπτώσεων ασφαλισμένων, σύμφωνα με τους δημοσιευμένους κανονισμούς κάθε ταμείου. Ορισμένα ενδεικτικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.

Όπως δείχνουν τα αποτελέσματα της ανάλυσής μας, η επιδότηση των συντάξεων είναι γενικά *χαμηλότερη* στο ΙΚΑ από ό,τι στο Δημόσιο και στη ΔΕΗ (ιδίως για πρόωρα συνταξιοδοτούμενες γυναίκες και μητέρες ανηλίκων), καθώς και σχετικά με το καθεστώς που ισχύει στον ΟΑΕΕ (αυτοαπασχολούμενοι), στο ΤΣΑΥ (υγειονομικοί), και στον ΟΓΑ.

Συμπεράσματα

Τα κυριότερα ευρήματα της εργασίας μας συνοψίζονται ως εξής.

Πρώτον, η συντριπτική πλειονότητα όσων συνταξιοδοτήθηκαν από το ΙΚΑ με σύνταξη γήρατος το 2008 εισπράττουν υπερ-ανταποδοτικές συντάξεις (δηλ. υψηλότερες από ό,τι εάν οι εισφορές που είχαν καταβάλει οι ίδιοι και οι εργοδότες τους είχαν επενδυθεί στις χρηματαγορές με σταθερό ποσοστό απόδοσης 2% πάνω από τον πληθωρισμό). Ακόμη και μετά τις περικοπές, το 98,5% των συνταξιούχων του δείγματος εξακολουθεί να εισπράττει υπερ-ανταποδοτικές συντάξεις (έναντι 99,5% προ των περικοπών).

Δεύτερον, το ύψος της επιδότησης –πάνω και πέρα από το ανταποδοτικό ποσό– είναι κάθε άλλο παρά αμελητέο. Με τα σημερινά δεδομένα, στο δείγμα όσων συνταξιοδοτήθηκαν από το ΙΚΑ με σύνταξη γήρατος το 2008, η μέση αξία της διά βίου επιδότησης φτάνει τα €63.601 ανά συνταξιούχο (έναντι €123.932 προ των περικοπών).

Τρίτον, εάν το μεγάλο ύψος της επιδότησης παραβιάζει τη *διαγενεακή* δικαιοσύνη (αφού ανακατανέμει πόρους και δικαιώματα

υπέρ των σημερινών συνταξιούχων, σε βάρος των μελλοντικών), η κατανομή της επιδότησης ανάμεσα στους σημερινούς συνταξιούχους παραβιάζει την *ενδογενεακή* δικαιοσύνη (αφού ευνοεί τους υψηλοσυνταξιούχους, και όσους συνταξιοδοτούνται σε νεαρή ηλικία).

Τέταρτον, η ανάλυσή μας για την κύρια σύνταξη υποεκτιμά το ύψος της επιδότησης στο σύνολο των συντάξεων. Όπως είναι γνωστό, ο κλάδος επικουρικής ασφάλισης του ΙΚΑ εισπράττει εισφορές ίσες με το 6% των ασφαλίσιμων αποδοχών (εισφορά ασφαλισμένων 3% συν εισφορά εργοδοτών 3%), ενώ χορηγεί επικουρικές συντάξεις στο επίπεδο του 30% των συντάξιμων αποδοχών. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό αναπλήρωσης σε άλλα ταμεία φτάνει το 45%. Η κραυγαλέα αναντιστοιχία μεταξύ εισφορών και παροχών στην επικουρική ασφάλιση δείχνει ότι η επιδότηση των επικουρικών συντάξεων είναι πολύ υψηλότερη από ό,τι η επιδότηση των κύριων συντάξεων.

Πέμπτον, τα δεδομένα του ΙΚΑ δεν είναι αντιπροσωπευτικά του ύψους της επιδότησης των συντάξεων που χορηγούν τα άλλα ταμεία ασφάλισης. Οι υπολογισμοί μας δείχνουν ότι η επιδότηση αυτή είναι κατά κανόνα πολύ υψηλότερη στο Δημόσιο και στα ταμεία ΔΕΚΟ, ενώ είναι επίσης πολύ εκτεταμένη στην περίπτωση των αυτοαπασχολούμενων, των ελευθέρων επαγγελματιών και των αγροτών.

Η σημασία των ευρημάτων μας για την πολιτική συντάξεων είναι η εξής. Αφενός, κυττώντας πίσω, οι περικοπές της περιόδου 2010-2013 είχαν σχεδιαστεί ώστε να επιβαρύνουν περισσότερο τους υψηλοσυνταξιούχους, ιδίως εάν βρίσκονταν σε νεαρή ηλικία (τη στιγμή των περικοπών, όχι της συνταξιοδότησης). Παρόλα αυτά, το κριτήριο του ύψους σύνταξης συχνά υπερτερούσε του κριτηρίου της ηλικίας. Επί πλέον, διάφορες χαριστικές ρυθμίσεις (π.χ. μητέρες ανηλίκων) διατηρήθηκαν. Για αυτό το λόγο, παρότι οι περικοπές περιόρισαν το μέγεθος της επιδότησης, ενώ

επίσης διόρθωσαν σε κάποιο βαθμό τις ακραίες μονομέρειες στην κατανομή της, δεν αποκατέστησαν ούτε τη δικαιοσύνη ούτε την ανταποδοτικότητα. Γενικά, οι περικοπές είναι φτωχό υποκατάστατο της έγκαιρης μεταρρύθμισης και ανασχεδιασμού των κανόνων του συστήματος συντάξεων.

Αφετέρου, κυτώντας προς τα εμπρός, η απόπειρα της σημερινής κυβέρνησης να προστατεύσει τις (κύριες) συντάξεις των ήδη συνταξιούχων, μεταφέροντας ολόκληρο το βάρος της απαιτούμενης πρόσθετης προσαρμογής σε όσους πρόκειται να συνταξιοδοτηθούν από εδώ και στο εξής, δεν δικαιώνεται από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας. Όπως αναφέρουμε παραπάνω, οι τωρινοί συνταξιούχοι, παρά τις περικοπές της περιόδου 2010-2013, εξακολουθούν να εισπράττουν υπερ-ανταποδοτικές συντάξεις, ιδίως οι υψηλοσυνταξιούχοι και όσοι συνταξιοδοτήθηκαν σε νεαρή ηλικία. Η εξαίρεση όλων αδιακρίτως των σημερινών συνταξιούχων θα υπονόμει τη διαγενεακή δικαιοσύνη και την αποδοχή του κοινωνικού συμβολαίου από την τωρινή και τις

επόμενες γενιές εργαζομένων – αφού οι τελευταίοι καλούνται να πληρώσουν υψηλότερες εισφορές σε μειωμένα εισοδήματα με προοπτική να λάβουν στο μέλλον χαμηλότερες συντάξεις.

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε θερμά τον Χ. Σκιαδά, Γενικό Διευθυντή Οικονομοτεχνικών Υπηρεσιών του ΙΚΑ, που μας επέτρεψε να χρησιμοποιήσουμε τα στοιχεία, και στον Γ. Χελιδόνη (Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών και Στατιστικής του ΙΚΑ) για την πολύτιμη τεχνική βοήθεια που μας προσέφερε. Επίσης, ευχαριστούμε το πρόγραμμα «[ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ II](#)» και το Πρόγραμμα Ενίσχυσης Βασικής Έρευνας (ΠΕΒΕ) 2 του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών για την οικονομική υποστήριξη στη Χ. Λεβέντη για την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής με τίτλο «*Distributional implications of public policies in Greece*», από την οποία αντλήσαμε υλικό για το παρόν Ενημερωτικό Δελτίο.

Βιβλιογραφία

- Burkhauser R.V. & Warlick J.L. (1981) «Disentangling the annuity from the redistributive aspects of social security». *Review of Income and Wealth* 27 (4) 402-421.
- Leventi C. & Matsaganis M. (2015) «[Disentangling annuities and transfers: redistribution in Greek retirement benefits](#)». 6th Meeting of the Society for the Study of Economic Inequality (ECINEQ). Université du Luxembourg (13-15 July 2015).
- Mylonas P. & de la Maisonnette C. (1999) «The problems and prospects faced by pay-as-you-go pension systems: a case study of Greece». *Economics Department Working Paper 215*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

- Λεβέντη Χ. (2015) «Distributional implications of public policies in Greece». Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (15 Σεπτεμβρίου 2015).
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2016) «[Προσχέδιο Νόμου: Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης – Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης](#)» (Αθήνα 4 Ιανουαρίου 2016).

Παράρτημα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙ

Περικοπές κύριων συντάξεων (2010-2013)

2010	Αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης από επιδόματα αδειας συνολικής ετήσιας αξίας €800 για συνταξιούχους άνω των 60 ετών με μηνιαία σύνταξη έως €2.500. Θεσμοθέτηση εισφοράς αλληλεγγύης στα εισοδήματα από κύρια σύνταξη, με συντελεστές που κυμαίνονται από 0% για συντάξεις έως €1.400 το μήνα (3% από €1.401 έως €1.700 το μήνα) έως 10% για συντάξεις άνω των €3.500 το μήνα.
2011	Αύξηση συντελεστών εισφοράς αλληλεγγύης. Επιπρόσθετη εισφορά 6% έως 10% για συνταξιούχους κάτω των 60 με συντάξεις από €1.700 το μήνα και άνω. Μείωση κατά 20% του ποσού της μηνιαίας σύνταξης που υπερβαίνει τα €1.200 για συνταξιούχους άνω των 55. Μείωση κατά 40% του ποσού της μηνιαίας σύνταξης που υπερβαίνει τα €1.000 για συνταξιούχους κάτω των 55 ετών.
2012	Μείωση κατά 12% του ποσού της σύνταξης που υπερβαίνει τα €1.300 το μήνα.
2013	Κατάργηση επιδομάτων αδειας. Περικοπές από 5% έως 20% στις συντάξεις άνω των €1.000.

Για τη σειρά Ενημερωτικών Δελτίων

Η σειρά Ενημερωτικών Δελτίων φιλοδοξεί να παρουσιάσει στο ευρύ κοινό τα αποτελέσματα επιστημονικής έρευνας πάνω σε ζητήματα με μεγάλο δημόσιο ενδιαφέρον. Τα κείμενα που περιέχουν δεν απευθύνονται σε ειδικούς. Είναι γραμμένα για να διαβάζονται όχι μόνο από ερευνητές και από φοιτητές, αλλά επίσης

από υπεύθυνους για τη χάραξη και την εφαρμογή δημόσιων πολιτικών, από στελέχη πολιτικών κομμάτων και κοινωνικών οργανώσεων, από δημοσιογράφους και από οποιονδήποτε άλλον πολύ ενδιαφέρεται για τα ζητήματα αυτά.

Για το υπόδειγμα EUROMOD

Η έρευνα που παρουσιάζεται στη σειρά βασίζεται σε εφαρμογές του υποδείγματος φορολογίας και κοινωνικών παροχών EUROMOD, με το οποίο υπολογίζουμε την διανεμητική και δημοσιονομική επίδραση (δηλ. στην κατανομή εισοδήματος και στον κρατικό προϋπολογισμό αντιστοίχως) διαφόρων μέτρων φορολογικής και κοινωνικής πολιτικής, καθώς επίσης και οποιασδήποτε μεταβολής (πραγματικής ή υποθετικής) στα μέτρα αυτά. Το EUROMOD είναι προϊόν στενής συνεργασίας δεκάδων πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων από όλες τις χώρες της

Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια περίοδο δύο σχεδόν δεκαετιών. Σήμερα το υπόδειγμα χρησιμοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και άλλους διεθνείς οργανισμούς όπως είναι ο ΟΟΣΑ. Τα αποτελέσματά του έχουν επικυρωθεί σε μικρο- και μακρο-επίπεδο, ενώ διάφορες εφαρμογές του έχουν δημοσιευθεί σε πλήθος ερευνητικών εργασιών. Περισσότερες πληροφορίες για το EUROMOD παρέχονται ([εδώ](#)) στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου του Essex, το οποίο συντονίζει τη σχετική έρευνα.

Για την Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής

Η Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής είναι μια άτυπη ομάδα διδασκόντων, φοιτητών και άλλων ερευνητών στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το κύριο ενδιαφέρον της Ομάδας αυτής

την εποχή είναι η παρακολούθηση των επιπτώσεων της κρίσης στην κατανομή του εισοδήματος, δηλαδή στη φτώχεια και στην ανισότητα.

Προηγούμενα τεύχη της σειράς

Ενημερωτικό Δελτίο 1/2012 «[Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης](#)» (Μάνος Μασαγγάνης, Χρύσα Λεβέντη & Ελένη Καναβιτσά)

Ενημερωτικό Δελτίο 2/2012 «[Διανεμητικές επιδράσεις της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα](#)» (Μάνος Μασαγγάνης & Χρύσα Λεβέντη)

Ενημερωτικό Δελτίο 3/2012 «[Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα: δημοσιονομικές και διανεμητικές επιδράσεις](#)» (Μάνος Μασαγγάνης & Χρύσα Λεβέντη)

Ενημερωτικό Δελτίο 4/2013 «[Σχολικά γεύματα στην Ελλάδα της](#)

[κρίσης](#)» (Μάνος Μασαγγάνης)

Ενημερωτικό Δελτίο 5/2013 «[Η ανατομία της φτώχειας στην Ελλάδα του 2013](#)» (Μάνος Μασαγγάνης & Χρύσα Λεβέντη)

Ενημερωτικό Δελτίο 6/2013 «[Η πολιτική κατά της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης](#)» (Μάνος Μασαγγάνης)

Ενημερωτικό Δελτίο 7/2014 «[Φτώχεια και ανισότητα 2009-2013: διαθέσιμα δεδομένα και διαφορές εκτιμήσεων](#)» (Λεβέντη Χ. & Μασαγγάνης Μ.).

Ενημερωτικό Δελτίο 8/2014 «[Η κατανομή εισοδήματος στην Ελλάδα \(2009-2013\)](#)» (Μάνος Μασαγγάνης & Χρύσα Λεβέντη).

Επικοινωνία

Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών
Πατησίων 76, Αθήνα 10434
email: info@paru.gr
www.paru.gr

Μάνος Μασαγγάνης
τηλ.: 210 8203 380
fax: 210 8214 122
e-mail: matsaganis@aueb.gr

Χρύσα Λεβέντη
τηλ.: 210 8203 354
fax: 210 8214 122
e-mail: xrisalev@aueb.gr

